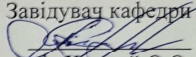

**Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та
соціогуманітарних дисциплін імені
О.М. Лазаревського**

ПОГОДЖЕНО
Протокол № 1
від 31 серпня 2021 року
Завідувач кафедри

проф. Чорний О.О.

СИЛАБУС
навчального курсу

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

Спеціальність – 033 філософія
Освітній ступінь – магістр
Форма навчання – денна
Форма підсумкового контролю – залік
Викладач – Колесник Олена Сергіївна доктор культурології, проф. кафедри
філософії та культурології
Тел. : 097 468 34 07
E-mail: elenakolesnyk2017@gmail.com
Години консультацій: вівторок 11.20 – 13.00 (405 ауд.)

Чернігів 2021-2022

ЗМІСТ

1. Анотація курсу	3
2. Мета і завдання дисциплін “Філософія культури”.....	5
3. Навчально-тематичний план вивчення дисципліни..	12
4. Зміст дисципліни по темах.	13
5. Рекомендації до самостійної роботи	17
6. Завдання для самостійної роботи	18
7. Методичні поради і теми рефератів.....	20
8. Методичні вказівки і тематика контрольних робіт..	22
9. Питання для контролю і перевірки знань	25
10. Політика курсу та академічної доброчесності.....	27
11. Список рекомендованої літератури.....	27

АНОТАЦІЯ КУРСУ

«Філософія культури» є філософською дисципліною, вона протягом багатьох століть грає важливу роль у соціокультурному вихованні молоді людини, формуванні гуманістичної культури та смаку студентів – майбутніх мислителів нашого соціуму. Адже їх праця пов'язана з сутнісними потребами суспільства в людях високого культурного гатунку, які будуть нести в маси соціокультурні цінності котрі співпадають з інтересами великої кількості людей XXI століття.

Філософія культури визначає найбільш загальні закономірності формування і функціонування культури суспільства. Філософія культури є системою знань про сутність, закономірності існування та розвиток людського культурологічного знання та способи пізнання культури широкими масами людей. Наукова дисципліна філософія культури претендує на вивчення культури в усій повноті її виявлення на конкретних прикладах суспільного розвитку.

Пізнання сутності філософії культури, виявлення закономірностей її розвитку та механізмів функціонування конкретних її форм є важливим завданням філософських теорій культурного розвитку людства. Опис процесу суттєвих суспільних змін цілісної культури в часі є її історією.

Філософія культури визначається як історично і соціально зумовлене ставлення людини до природи, суспільства і до самої себе, об'єктивоване в продуктах людської діяльності (артефактах). Кожний тип культури є неповторним світом, який побудувало людське сприйняття дійсності і самої себе.

У складному й динамічному соціокультурному процесі сучасна наука виділяє такі складові частини: а) за носіями виділяється культура *світова* і *національна*, б) за конкретними носіями виділяється культура (субкультури) *міська* і *сільська*, *професійна*, *непрофесійна* (народна творчість), *молодіжна*,

культура *сім'ї* і окремої *людини*; в) на основі різноманітностей людської діяльності виділяються дві форми культури: *матеріальна* і *духовна*.

Матеріальна і духовна культура кожного народу має універсальні риси, властиві всім культурам світу, та неповторні специфічні риси, які сформувались у певних кліматичних й історичних умовах.

Силабус дисципліни “Філософія культури” складений відповідно до місця та значення дисципліни у структурно-логічній схемі, передбачений освітньо-професійною програмою підготовки магістрів і охоплює всі змістовні частини, визначені анотацією, розрахований на оптимальну кількість годин, передбачену стандартом.

Силабус складається з таких розділів: вступ, мета та завдання дисципліни, навчально-тематичний план, навчальна програма, плани лекцій, завдання для самостійної роботи студентів, тематика рефератів та контрольних робіт, питання для самостійного опрацювання, тести, орієнтовні питання до екзамену (заліку) та список рекомендованої літератури.

Саме в наш час, розвитку ринкових відносин та утвердження принципів демократії, вимагається особливе ставлення до культури, культурних здобутків, точність в культурологічних висновках, культура мислення, прийняття правильного культурологічного рішення та культурологічний підхід до аналізу суспільних явищ. Сьогодні навіть незначна культурологічна помилка керівника може привести трудовий колектив до негативних наслідків.

Філософія культури розширює духовні обрії людини, утверджує і розвиває культуру мислення і дискусій, стимулює творчість людини, сприяє гуманному мисленню. Саме тому філософія культури виконує цілий ряд соціальних функцій: пізнавально-евристичну, світоглядну, нормативно-мислительну, ідеологічно-оціночну, пропедевтико-виховну, інформаційну, котрі підвищують загальну культуру майбутнього магістра, рівень його соціальної відповідальності, освіченості і професійної кваліфікації.

Даний силабус підготовлено з таким розрахунком, щоб максимально полегшити засвоєння програми з дисципліни “Філософія культури”. Він допоможе студентам глибше засвоїти філософські та культурологічні дисципліни, організувати свою роботу з оволодіння системою знань з філософії культури, які широко використовуються в практичній роботі для вирішення життєвих проблем людей.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ”

Основна мета курсу “Філософія культури” - розвинути у студентів високу гуманістичну мораль і поведінку, сприяти духовному збагаченню молодої людини, виробити саму здатність до соціокультурної діяльності, ввести молодих людей у світ головних соціокультурних принципів і понять, озброїти їх теоретичними знаннями про соціокультурний досвід людства.

Вивчення дисципліни “ Філософія культури” допоможе студентам у формуванні **компетентностей**: критичності і самокритичності, вправності мислення, креативності, розвиненості рефлексій, інтелектуальній комунікації. Знань про сутність культури соціуму як форми людської діяльності, засвоїти її різновиди, історико-типологічні ознаки, функції, сформувати уявлення про культурні процеси в їх історичному аспекті, сформувати культурні потреби та інтереси, сформувати уявлень про красу, здібності, відчувати, переживати й творити за її законами, розвивати творче мислення та культурний досвід студентів

Завдання курсу: вивчення студентами універсальних принципів організації культурних процесів та історичних типів культури передбачає оволодіння певними знаннями, вміннями та навичками: формування поняття про культуру як систему феноменів; виявлення ментального змісту культури; дослідження типології культур; розуміння проблем соціокультурної динаміки; аналізу культурних кодів та комунікацій; глибоке оволодіння студентами знаннями, які допомагають в процесі навчання, творчого аналізу та мислення

усувати все антигуманне, псевдо-культурне, вульгарне, аморальне, неясне, суперечливе та безсоромне.

Навчитися ефективно використовувати культурні цінності на практиці, в процесі міркування, прийняття рішень, спілкування, суперечок, вирішення конфліктів.

Силабус включає в себе всі основні теми курсу “Філософія культури”, викладених в стислій формі.

Силабус передбачає послідовне ознайомлення студентів з предметом “Філософія культури” як науки, історією культури суспільства, основними культурологічними напрямками, принципами і законами художньої творчості, культурологічного мислення, розкриття змісту основних форм та видів мистецтва, культурної специфіки літературної творчості. Для цього відводяться відповідні теми.

У першій темі з'ясовується предмет Філософії культури, органічна єдність культури виховання і моралі як орієнтиру сучасного життя, складність культурних ідеалів та цінностей нашого життя.

Друга - розкриває історію походження культури, та історію розвитку предмету “Філософія культури”, яка зародилася і розвивалася в лоні філософії. Під культурою розуміли (і розуміють) передусім “поліпшення”, “обробіток”, “удосконалення” самої людини.

Третя тема досліджує культури Давнього Сходу, її традиції, звичаї, напрямки, завдання, причини та класифікацію. Особливості культурного розвитку і життя в Індії, Китаї, Японії історичні етапи становлення. Можливі подібні та відмінні риси культурного життя. Вона є досить складною формою історичного розвитку та живучості культурологічних ідей і принципів, які протягом тисячоліть передаються майже без змін із покоління в покоління. Адже культурне наступництво і спілкування несе в собі інформацію про суспільство, людину її стиль і образ життя, національний менталітет, вказує на її істотні культурні ознаки, властивості, зв'язки, культуру відношення до інших людей тощо.

Четверта тема “Античний світ та його вплив на розвиток культури суспільства” – охоплює основні культурні надбання Стародавньої Греції, Стародавнього Риму. Розглядає проблеми переходу від хаосу до гармонії. Наголошується на величчї краси, досконалості, як форм регуляції людського життя і поведінки. Аналізується мімесис як ознака людської передачі знань, навичок та вмінь, розкривається парадигма західноєвропейської культури.

П’ята тема “Середньовічна культура” – висвітлює специфіку культурних процесів в Середні віки, роль християнської культури та схоластики як науки про ставлення людини до світу й інших людей. Аналізується розвиток духовної культури людини. Розглядає предмет культури середньовіччя, еволюцію поглядів на сутність “земного” і “небесного”. Показує практичне застосування знань з середньовічної культури в сучасній системі гуманітарного знання. Роз’яснює задачі які стояли перед середньовічними мислителями і обґрунтовує їх методологічне значення.

Шоста тема “Культура Відродження” – показує основні етапи розвитку західноєвропейської культурної думки. Досліджує значення антропоцентристських ідей та уявлень Стародавньої Греції та їх вплив на мислителів італійського Відродження. Аналізує силу впливу соціокультурних теорій досократиків, піфагорійців, Сократа, Платона, Аристотеля та інших на творчість Данте Алігері, Франческо Петрарки, Лоренцо Валли та інших мислителів. Розглядає живучість культурних здобутків і теорій середньовіччя. Висвітлює історію культури періоду Відродження і гуманізму.

Сьома тема “Культурні процеси Нового часу” – розглядає поняття культури соціуму широко, неоднозначно, показуючи сутність і місце європейського бароко в культурному житті світу. Досліджує “Золоте століття” іспанського живопису. Взаємозв’язок фламандського та голландського мистецтва XVII ст. Складність і різноманітність стилів Рококо, Модерн їх естетичних оцінок. Культурологічні погляди на Романтизм, як

сукупність ідей, думок і суджень про світовідчуття та як напрямки в мистецтві.

Восьма тема “Зародження та розвиток українських культурних традицій, їх зв’язок з слов’янськими народами” – включає в себе загальні правила та вимоги до систематизації історичних фактів стосовно періодизації української культури її архетипів та парадигм. Основи і природу культури Київської Русі. Український ідеал людини. Гармонію і досконалість як основи прекрасного в усіх героїв українських народних творів. Піднесене і низьке та їх роль в природі та історії культурно-естетичної думки України. Розмаїтість українських культурних форм комічного (сатира, гумор, іронія, сарказм, дотепність). Розглядається діалектичний взаємозв’язок української барокової культури з західноєвропейською. Класицизм в українській культурі. Романтична концепція людини і світу в українській культурній традиції. Культура модерну в українській, російській і західній інтерпретаціях. Українська культура на зламі століть.

Дев’ята тема “Українська культура ХХ століття” – розглядає хронотоп української культури новітнього часу. Антропологічні проблеми в українській культурі. Міфологеми радянського тоталітаризму. Український і світовий кінематографи. Постмодерністську модель світу в українській культурі. Досліджує долю і роль культурологічних теорій українських мислителів ХХ ст. та їх сучасні модифікації, які створюються на основі творчих досягнень наших геніальних мислителів.

Десята тема “Культурні традиції Новітнього часу” вимагає творчого підходу, переборення стереотипу і догматизму, забезпечує широкі можливості для тіснішого зв’язку курсу соціології культури з врахуванням новітніх досягнень сучасної науки. В ній коротко висвітлюється поняття “Новий театр”, “Авангардистський живопис”, “Нові засоби в музиці”, “Функціоналізм в архітектурі”. Неоміфологізм культурної свідомості. Культура висвітлюється як одна із суттєвих та універсальних властивостей людини. Увага зосереджується на сучасних формах мистецтва в архітектурі,

театру, кіно, музиці, живопису, скульптурі, літературі. Розглядається сутність упровадження культурологічних ідей в матеріальне життя сучасного суспільства. Специфічний наголос зроблено на сучасний постмодерністський побут та культуру людини.

Курс Філософія культури є цілісною науковою системою, який має свою внутрішню логічну структуру де всі проблеми органічно взаємопов'язані і дають можливість студентам засвоїти запропонований матеріал.

Зміст дисципліни реалізується у трьох блоках – теоретичному, практичному та блоці самостійної роботи. Теоретичний блок складається з десяти органічно пов'язаних тем. Практичний блок та розділ самостійної роботи включають теми, передбачені для вивчення на заняттях, підготовку рефератів та їх захист, виконання письмових контрольних робіт, індивідуальну роботу студентів над першоджерелами та іншою літературою. Крім того, надається повний список рекомендованої літератури, вивчення якої допоможе розширити та поглибити знання студентів з курсу “Філософія культури”.

Вимоги до знань та умінь студентів:

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Філософія культури” студенти повинні:

Знати:

- Основні принципи і методологічні основи культурологічних досліджень;
- Історію культурологічних вчень;
- Історичний розвиток культури, місце світових культур та їх ідей в структурі гуманітарних наук минулого й сучасності;
- Головні проблеми в типології культур: функції, структуру, властивості;
- Структуру культурної поведінки, свободу дії і вчинків особи;
- Основні механізми впливу культурних цінностей на виховання особистісних якостей людини в сучасній культурі;

- Зміст та загальну характеристику професійно-моральної культури праці, підприємництва і управління;
- Особливості соціокультурної свідомості;
- Сутність творчого характеру мистецтва;
- Особливості використання культурологічних знань в різних професіях;
- Особливості функціонування соціальної культури як системи культурних феноменів.

Уміти:

- Розкривати зміст основних складових елементів, які належать до культур різних народів;
- Аналізувати типи культурної реальності через наявну спадщину всіх високорозвинених культур і епох людської історії;
- Розпізнавати основні культурні цінності кожного періоду, вказуючи на їх особливі й універсальні характеристики;
- Оперувати сучасним теоретико-методологічним апаратом для аналізу й роботи над культурною спадщиною;
- Використовувати першоджерела, при написанні контрольних робіт та рефератів з філософії культури;
- Використовувати соціокультурні принципи для аналізу конкретного культурного стилю;
- Проводити культурний аналіз побуту і аналіз виробничих відносин;
- Застосовувати різні види культурологічних знань в роботі;
- Використовувати культуру мислення на практиці, в процесі керівної роботи або педагогічної діяльності.

Критерії оцінювання знань студентів:

В основу оцінки знань студента з курсу „Філософія культури" покладені такі якісні характеристики:

- широта й глибина знань в обсязі навчальної програми;
- творче опанування теоретичного змісту курсу;

- обґрунтованість і аргументованість відповідей, точність визначень;
- самостійність і конструктивізм мислення.

Рівень знань студентів під час екзамену оцінюється на:

“Відмінно” виставляється за умов, які задовольняють зазначені вимоги. Студент повинен правильно відповісти на три теоретичні запитання. За своєю формою відмінна відповідь повинна бути повною та логічною, матеріал викладатися чітко.

“Добре” виставляється за умови, коли студент дає повні правильні відповіді на три питання, при цьому допускає неповне висвітлення одного з питань, або при дачі правильних, але недостатньо повних відповідей на три питання.

„Задовільно” виставляється за умови, коли студент дає відповідь на два питання, або недостатньо висвітлює три теоретичні питання та допускає помилки.

„Незадовільно” виставляється в тих випадках, коли відповідь не задовольняє оціночних критеріїв або за рівнем повноти виявляється нижче вимог прийнятого мінімуму знань.

Рівень знань студентів під час заліку оцінюється за параметрами: **„зараховано”, „не зараховано”**.

„Зараховано” - знання оцінюються як достатні, якщо студент демонструє вільне володіння питаннями програми, безпомилково виконує практичні завдання. При відповіді на теоретичні питання допускаються деякі неточності.

“Не зараховано” - виставляється, якщо студент не володіє більшістю питань програми, не орієнтується в основних поняттях і категоріях Філософії культури.

Студентам Філософія культури допоможе упорядкувати в своєму житті, вихованні, культурі спілкування, головне та другорядне, систематизувати отримані знання з культурології, оволодіти різноманітною інформацією в галузі архітектури, скульптури, живопису, музики, театру, кіно, з котрою вони зустрічаються в процесі навчання і в життєвій практиці. Крім цього, знання з Філософії культури додає впевненості у власному культурному розвитку.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Загаль-ний обсяг годин	Аудиторні заняття		Самос-тійна робота
			Лекції	Консу-льтац	
1	2	3	4	5	7
1.	Предмет, поняття і сутність Філософії культури.	12	3	1	8
2.	Історія розвитку предмета Філософія культури.	12	3	1	8
3.	Культура Давнього Сходу.	12	3	1	8
4.	Античний світ та його вплив на культуру.	12	3	1	8
5.	Культурні процеси в середні віки.	12	3	1	8
6.	Культура Відродження.	12	3	1	8
7.	Соціокультурні процеси Нового часу.	12	3	1	8
8.	Зародження українських культурних традицій.	12	3	1	8
9.	Українська культура ХХ століття.	12	3	1	8
10.	Культурні традиції Новітнього часу.	12	3	1	8
Всього		120	30	10	80

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ПО ТЕМАХ

Тема 1. Предмет, поняття і сутність Філософії культури.

Актуальність культури суспільства, її роль і значення в духовних пошуках особистості, становленні її ідеалів, цінностей, світогляду. Етимологія визначальних понять соціальної культури. Філософія культури як філософська наука. Завдання курсу Філософія культури. Особливості вияву культури. Універсальний характер функціонування культури. Суспільний характер культури. Визначення культури, її сутність, суспільна роль та національні і регіональні особливості.

Тема 2. Історія розвитку предмета Філософія культури.

Походження і головні етапи розвитку світової культури. Періодизація історії культури. Генезис культур світу та їх складових елементів. Сутність культурної еволюції і її відмінність від біологічної. Принципи класифікації культурної еволюції та її основні етапи. Ранні форми культури. Світосприйняття первісної людини. Міфологічна модель світу. Людина в архаїчній культурі. Культурологічний підхід до аналізу суспільства. Розвиток Філософії культури як наукової дисципліни. Соціокультурні парадигми.

Тема 3. Філософія культури Давнього Сходу.

Особливість соціокультурного розвитку Давнього Сходу. Культурна парадигма Давнього Сходу. Культура Стародавнього Єгипту. Культура Месопотамії. Давньосхідна соціокультурна модель світу. Людина в давньосхідних культурах. Культура Індії. Світ і людина в індо-буддійському типі культури. Культура Японії. Світ і людина в японо-буддійському типі культури. Культура Китаю. Світ і людина в даосько-конфуціанському типі культури. Сучасне використання культурних елементів Давньої Індії, Стародавнього Китаю, Єгипту, Месопотамії, Японії.

Тема 4. Античний світ та його вплив на розвиток соціальної культури.

Культура Стародавньої Греції. Проблема переходу від хаосу до гармонії. Доісторична Греція і класична Еллада.

Людина і «космос» в давньогрецькій культурі. Науковий зміст культурних теорій досократиків (Фалеса, Геракліта, Демокріта, Протагора та ін.), піфагорійців, Сократа, Платона, Аристотеля. Культура Стародавнього Риму. Специфіка і витоки римського генія. Людина і «космос» в давньоримській культурній традиції.

Тема 5. Соціокультурні процеси в Середні віки.

Типологія середньовічних культур Заходу і Сходу. Середньовічна культура Західної Європи. Культура Візантії. Модель світобачення. Християнська ікона як образ світу. Храм як модель світобудови і як літопис: східна і західна моделі. Християнський ідеал. Роль християнської культури та схоластики як науки про ставлення людини до світу й інших людей. Аналіз розвитку духовної культури людини. Предмет культури середньовіччя, еволюція поглядів на сутність “земного” і “небесного”. Практичне застосування знань з середньовічної культури в сучасній системі гуманітарного знання. Головні задачі які стояли перед середньовічними мислителями, обґрунтування їх методологічного значення.

Тема 6. Культура Відродження.

Розвиток культури в епоху Відродження. Ренесансний антропоцентризм. Значення антропоцентристських ідей та уявлень Стародавньої Греції та їх вплив на мислителів італійського Відродження. Сила впливу культурних теорій античних мислителів на творчість Данте Алігері, Франческо Петрарки, Лоренцо Валли та інших мислителів. Розгляд значимості та живучості культурних здобутків і теорій середньовіччя в період Ренесансу. Історія матеріальної культури періоду Відродження і гуманізму. Літературні титани італійського Відродження. Північне Відродження. Крах ренесансного ідеалу.

Тема 7. Соціокультурні процеси Нового часу.

Світомодель Нового часу в європейській культурі. Європейське бароко. Реформація і контрреформація та їх слід у культурі Нового часу. Італійська барокова школа. “Золоте століття” іспанського живопису. Фламандське і голландське мистецтво XVII ст. Класицизм як мистецтво героїчної

громадянськості. Стиль Рококо. Людина Рококо. Духовні пошуки XIX ст. Романтизм як світовідчуття і як напрямок у мистецтві. Епоха модерну. Стиль модерн - поєднання традицій східного та західноєвропейського мистецтва. Символізм - естетико-філософська основа модерну. Особливості стилю модерн. Модерн як архітектурний стиль. Культура модерну в українській і західній інтерпретаціях.

Тема 8. Зародження та розвиток українських культурних традицій.

Систематизація історичних фактів стосовно періодизації української культури соціуму її архетипів та парадигм. Основи і природа культури соціуму Київської Русі. Український ідеал людини. Гармонія і досконалість як основи людського ідеалу в героїчній культурі українських народних творів. Піднесене і низьке та їх роль в природі та історії культурної думки України. Розмаїтість українських культурних форм комічного (сатира, гумор, іронія, сарказм, дотепність). Діалектичний взаємозв'язок української барокової культури з західноєвропейською. Козацтво як явище історії і культури. Барокова культура. Людина і світ у бароко. Староукраїнська барокова культура соціуму. Специфіка національного варіанта бароко в літературі, театрі і музиці. Ідеал класицизму в українській і європейській культурах. Романтична концепція людини і світу в українській і західній традиціях. Культура модерну в українській і західній інтерпретаціях. Українська культура на зламі століть.

Тема 9. Українська культура XX століття.

Хронотоп української та західної культур новітнього часу. Людина в українській і світовій культурах XX ст. Новий театр і суспільство. Авангардистський живопис. Функціоналізм в архітектурі. Нові засоби в музиці. Міфологія радянського тоталітарного режиму. Український і світовий кінематографи. Неоміфологізм соціокультурної свідомості. Постмодерністська модель світу в українській і світовій культурах. Загальні риси сучасної культури. Контекстуалізація суспільства.

Антропологічні проблеми в українській культурі. Дослідження актуальності і ролі культурологічних теорій

українських мислителів ХХ ст. та їх сучасні модифікації, які створюються на основі творчих досягнень наших геніальних мислителів. Актуалізаторська й маніпулятивна моделі в українській культурі ХХ ст. Причини та класифікація маніпулятивних типів культури. Засоби подолання маніпуляції у соціокультурному житті України.

Тема 10. Культурні традиції Новітнього часу.

Проблема кризи європейської культури в гуманітарних науках середини ХІХ - ХХ ст. та її вплив на всі галузі духовного життя. Протестний пафос нігілізму. Теорія надлюдини Ф.Ніцше. Культурологічні основи психоаналізу, герменевтики, екзистенціалізму, неотомізму, культурологічна практика фовізму, кубізму, футуризму, абстракціонізму, експресіонізму, сюрреалізму.

Творчий підхід до культури соціуму в ХХІ ст., переборення стереотипів і догматизму, забезпечення широких можливостей для тіснішого зв'язку культури з життям. Аналіз курсу Філософія культури з врахуванням новітніх досягнень сучасної науки. Методика дослідження культурологічних понять: “Новий театр”, “Авангардистський живопис”, “Нові засоби в музиці”, “Функціоналізм в архітектурі”. Неоміфологізм свідомості ХХІ ст. Сутність упровадження культурологічних ідей в матеріальне життя сучасного суспільства. Специфіка сучасного постмодерністського побуту та культури людини. Ідеї універсалізму в культурі ХХІ ст. Сучасні форми і методи розповсюдження культури в суспільстві. Роль культури в міжнародному житті та політиці.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Культурні надбання українського народу, існують завдяки культурологічному мисленню людини. В дійсності вони безпосередньо пов'язані з суб'єктивністю та унікальністю людини, з її інтелектуальними проявами. Знання постійно примушує працювати особисті потенції людини, силу інтелекту та духовну насагу. Культурний потенціал залежить від того чи

вдається студенту неупереджено, без заздалегідь відомих, в більшості випадкових, постулатів самостійно здійснювати культурологічний пошук, вільно осмислювати культурологічні питання. Даною програмою передбачається, що значну частину матеріалу дисципліни з філософії культури студенти різних форм навчання мають оволодіти самостійно, силою власних інтелектуальних зусиль.

Мета цих методичних матеріалів і полягає в тому, аби спрямувати працю студентів, пробудити у них бажання самостійного осмислення найважливіших культурологічних питань. Культура мислення студента, аби здійснювати потрібний пошук, повинна бути підготовлена, тренувана. Найбільш ефективним засобом для цього є набір культурологічних вправ, тестів, питань, проблемно-пошукових ситуацій, які й покликані активізувати розумову діяльність. Відповідь на кожні вправу, тест чи запитання формується на основі вивчення відповідних розділів підручника чи посібника, першоджерел.

Формою контролю за якістю самостійного накопичення знань з філософії культури можуть бути реферативні праці, контрольні роботи, участь студентів у роботі на семінарських заняттях, конференціях, симпозіумах. Перелічені форми вияву ефективності самостійної роботи студентів не лише поглиблюють знання з філософії культури та стимулюють їх потяг до подібних знань, виробляючи навички наукового пошуку, а й в цілому сприяють підвищенню загального рівня інтелектуальної, а отже й професійної підготовки студентів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Прослідкувати й визначити основні функції культури в суспільстві та їх вплив на особистісний розвиток.
2. Виявити сфери взаємодії та взаємовпливів філософії культури з іншими дисциплінами.
3. Проаналізувати етимологію та еволюцію поняття гуманізм у європейській культурі.
4. Показати роль проблеми соціального спілкування в культурі Нового часу. Виявити причини її актуальності.

5. Проаналізувати основні вимоги культури спілкування в трудовому колективі.
6. Підготувати повідомлення про сучасний розвиток культури.
7. Ознайомитись з особливостями культур різних епох.
8. Прослідкувати основні етапи становлення спілкування в людській культурі.
9. Показати основні тенденції розвитку європейської моди та її впливу на культурні смаки.
10. Виявити джерела й причини формування художнього смаку.
11. Ознайомитись з існуючими культурологічними теоріями кольорів.
12. Виявити ідеї піфагорійського вчення про культуру життя.
13. Проаналізувати існуючі теорії „культурного розвитку” у минулому й сучасності.
14. Розкрити етапи становлення культури в Давній Греції.
15. Прослідкувати еволюцію „кризи європейської культури”.
16. Характеристика ідейних та культурних основ одного з філософських напрямів: психоаналізу, структуралізму, герменевтики, екзистенціалізму, неотомізму.
17. На основі вивчення історії культурних уявлень античності виявити загальні характерні риси означеного періоду.
18. Прослідкувати витоки виникнення й інтерпретації таких понять „евдемонізм”, „гедонізм”, „атараксія”.
19. Які з культурологічних ідей елліністичної культури було взято в культурну концепцію християнства? Чому?
20. Охарактеризувати культурні цінності християнства.
21. Виявити новизну культурних орієнтирів Нового часу.
22. Показати проблематичність культурних засад лицарства.
23. Проаналізувати культурні цінності буржуазного типу господарювання та їх вплив на подальший розвиток європейської культури.
24. Розкрити основний зміст розуміння проблеми культурного виховання.
25. Проаналізувати спільне й відмінне між культом і культурою.

26. Охарактеризувати один із варіантів сучасної несвропейської форми культури. В чому його специфіка.
27. Основні вимоги соціальної культури до ділового одягу.
28. На основі вивчення прикладів давньосхідної та античної культури визначити загальні характерні риси обох.
29. На прикладі одної з культур прослідкувати еволюцію жанрів мистецтва. Указати її причини.
30. Пояснити загальнокультурне значення термінів „катарсис”, „калокагатія”, „канон”, „мімесис”.
31. Культурологічні відкриття українських дослідників.
32. Охарактеризувати розвиток сучасного кіно як культурного виду мистецтва.
33. Показати соціальні риси розвитку дизайну та модних технологій.
34. Виявити культурні засади сучасної реклами.
35. Охарактеризувати культуру виборчої реклами.
36. Розкрити зміст адміністративної культури спілкування.
37. Виявити джерела національної культури різних рас і народів світу.
38. Розкрити культурний зміст віротерпимості.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ І ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

Реферат - один з видів самостійної роботи студента. Користуючись рекомендованою літературою, студент повинен самостійно опрацювати обране питання і викласти в тексті реферату його предмет і сутність.

У *вступі* необхідно обґрунтувати вибір теми (вона актуальна, певний час упереджено досліджувалася тощо; доцільно також вказати на зв'язок теми з фаховими інтересами). Треба чітко визначити предмет, який розглядається.

В *основній частині* висвітлюється тема під певним кутом зору.

У *висновках* до роботи необхідно розкрити зв'язок висвітленого явища з іншими складовими культурних процесів, показати їх значення для розвитку суспільства.

Наприкінці реферату обов'язково подається *список використаної літератури*.

Обсяг реферату - 10-15 аркушів машинописного (через 2 інтервали) або комп'ютерного тексту (13-14 розміром шрифту, через 1,5 інтервали).

Тематика рефератів.

1. Проблема співвідношення та взаємодії людини і культури.
2. Основні концепції культурогенезу соціуму.
3. Особливості первісної культури.
4. Міфологія і магія як культурні явища.
5. Ритуал первісний і сучасний.
6. Культура східного і західного типу.
7. Культура Стародавнього Єгипту.
8. Культура Месопотамії.
9. Розуміння місця людини у світі в давньосхідних культурах.
10. Архітектура Індії і суспільство.
11. Світоглядні засади японського типу культури.
12. Японське мистецтво і суспільство.
13. Бачення світу і людини в ньому в китайській культурі.
14. Арабо-мусульманська культура.
15. Пластичні мистецтва Стародавньої Греції і Риму.
16. Література Стародавньої Греції і Риму.
17. Культура Візантії.
18. Культура Середньовіччя.
19. Давньоукраїнська ікона як образ світу.
20. Людина в культурі Київської Русі та європейського середньовіччя.
21. Співвідношення язичництва та християнства в культурі Київської Русі.
22. Ренесанс в культурі Західної Європи.
23. Вплив Реформації на європейську культуру.
24. Козаччина як культурне явище.
25. Явище лицарства та його український варіант.
26. Бачення світу і місця людини у бароковому мистецтві.
27. Староукраїнська барокова культура.
28. Братські школи і їхня роль у розвитку вітчизняної культури.
29. Внесок Києво-Могилянської академії в розвиток української та російської культури.

30. Українська пісня і дума.
31. Класицизм та його ідеал в українській і європейській культурах.
32. Культурна спадщина Григорія Сковороди.
33. Реалізм в українській і європейській культурах.
34. Духовні і соціальні пошуки Миколи Гоголя.
35. Роль творчості Т.Г. Шевченка в еволюції української соціальної культури.
36. Основні тенденції культурного процесу кінця ХІХ ст.
37. Архітектура модерну.
38. Український і європейський авангард.
39. Українська інтелігенція в період “українізації”.
40. Українська культура в 30-ті роки.
41. Людина в українській і європейській культурах повоєнного часу.
42. Культура України в умовах кризи радянської системи.
43. Постмодернізм в українській і західноєвропейській культурах.
44. “Масова культура” як явище культурогенезу.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Вивчення курсу “Філософія культури” передбачає, що культурний світогляд сучасної людини формується шляхом вивчення великого концептуально-тематичного матеріалу, досягнень різних культур і цивілізацій у вигляді комплексу ідей. Процес вивчення курсу “Філософія культури” варто починати з переліку питань і тем, списку рекомендованої літератури. Опрацьовуючи відбірку літератури з кожної теми, слід звернути увагу на ключові поняття теми. Певний час належить виділити для ознайомлення з першоджерелами. Опановуючи напрямки і національні основи культури мислення східних та західних народів, слід прагнути до вироблення власного погляду на спільне та відмінне в культурних ідеях, концепціях та творчих здобутках мислителів з різних епох, цивілізацій, країн.

Незалежно від обраного фаху чи виду діяльності ціннісна вага професіоналізму завжди буде зростати пропорційно до культури суб'єкта. Вивчаючи Філософію культури ви вчитеся не лише творчо мислити, користуватися критеріями культури, а й завжди залишатися апологетом вищої правильності. У цьому і полягає смисл вимог до розуміння студентом основних принципів і законів соціокультурного життя, які виробили і нагромадили передові філософські науки.

Контрольна робота – самостійно побудований процес вивчення культурологічної проблематики, який включає наступні моменти:

- Вибір теми;
- Ознайомлення з відповідною літературою;
- Ведення конспектів з окремих питань;
- Синтез усіх етапів праці у вигляді завершеного дослідження.

Для цього необхідно скласти план контрольної роботи, який повинен включати в себе:

1. Вступ.
2. Основну частину.
3. Висновок.
4. Список використаної літератури.

Загальний обсяг контрольної роботи складає 11-15 сторінок друкованого або написаного від руки тексту.

У **вступі** розкривається задум автора, тобто основна мета контрольної роботи та її завдання, актуальність даної проблеми, практична значущість питань, які привернули увагу студента.

В **основній частині** йдеться про найважливіші принципи, категорії і закони правильного культурологічного мислення, розкривається зміст основних форм культурної діяльності, складність всіх форм людського спілкування. Наводяться приклади ідейних систем з культурологічної проблематики та творчих поглядів мислителів тощо.

У **висновках** роботи дається узагальнення автора з обраної ним теми. Слід робити посилання на наукові джерела, записуючи назву мовою оригіналу та вказуючи кількість сторінок, а перед тим – назву видавництва, місто та рік видання.

Теми контрольних робіт для студентів.

1. Сутність філософії культури. Людина і культура.
2. Основні концепції культурогенезу людства.
3. Первісна культура і людина в ній.
4. Міфологія і магія як культурні явища.
5. Ритуал первісний і сучасний.
6. Культура східного і західного типу.
7. Людина в давньосхідних культурах.
8. Соціальна градація в культурі Китаю.
9. Світ і людина в японському типі культури.
10. Специфіка японського мистецтва.
11. Світ і людина в китайському типі культури.
12. Світ і людина в арабо-мусульманському типі культури.
13. Особливості античної соціальної традиції.
14. Культура Стародавньої Греції.
15. Культура Стародавнього Риму.
16. Культура Візантії.
17. Культура Середньовіччя: східно-християнська і західно-християнська модель світобачення.
18. Давньоукраїнська ікона як образ світу.
19. Людина в культурі Київської Русі та європейському середньовіччі.
20. Співвідношення язичництва та християнства в культурі Київської Русі.
21. Ренесанс в культурі Західної Європи.
22. Вплив Реформації на європейську культуру.
23. Козаччина як культурне явище.
24. Явище лицарства та його український варіант.
25. Людина і світ у бароко. Староукраїнська барокова культура.
26. Братські школи і їхня роль у розвитку культури.

27. Внесок Києво-Могилянської академії в розвиток української та російської культури.
28. Українські пісні, думи.
29. Класицизм та його ідеал в українській і європейській культурах.
30. Культурна спадщина Григорія Сковороди.
31. Реалізм в українській і європейській культурах.
32. Духовні пошуки Миколи Гоголя.
33. Роль творчості Т.Г. Шевченка в еволюції української культури.
34. Основні тенденції культурного процесу кінця ХІХ ст.
35. Український і європейський авангард.
36. Українська інтелігенція в період “українізації”.
37. Українська культура в 30-ті роки.
38. Людина в українській і європейській культурах повоєнного часу.
39. Культура України в умовах кризи радянської системи.
40. Постмодернізм в українській і західноєвропейській культурах.
41. Явище “масової культури”.
42. Соціальна активність молоді ХХІ ст.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ І ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. Філософія культури її предмет, методи.
2. Культура і людина.
3. Культура і цивілізація.
4. Сутність суспільного культурогенезу.
5. Культура і мова культури.
6. Основні категорії культурної соціалізації.
7. Функції філософії культури.
8. “Субкультура” і її функції.
9. Культурологічні концепції.
10. Історія вітчизняної культури в українській культурологічній думці.
11. Принципи класифікації культурної еволюції та її основні етапи.

12. Періодизація української культури.
13. Культурологічний аналіз поняття “ментальність”.
14. Світоглядні “універсали” української культури.
15. Архаїчна культура. Міфологічна модель світу: основні універсали і символи.
16. Стародавня культура східних слов'ян: джерела вивчення; основні етапи розвитку.
17. Символічний космос язичництва східних слов'ян.
18. Культура Давнього Єгипту.
19. Культура Передньої Азії.
20. Модель часу і світу в давньогрецькій культурі.
21. Людина в культурі Давньої Греції.
22. Модель часу і світу в давньоримській культурі.
23. Людина в культурі Давнього Риму.
24. Культура Індії. Місце людини в ній.
25. Уявлення про світ в культурі Індії.
26. Традиційна культура Китаю і людина в ній.
27. Культура Китаю. Світоmodell в даосько-конфуціанській традиції.
28. Японо-буддійська культура і людина в ній.
29. Світоmodell традиційної японської культури.
30. Ісламська культура. Уявлення про світ і місце людини в ньому.
31. Людина в західній і східній культурах.
32. Готичний стиль середньовічної культури: уявлення про людину і світ.
33. Модель часу в культурі Середньовіччя.
34. Антропоцентризм ренесансної культури.
35. Італійський Ренесанс: гуманістична традиція у філософії та мистецтві.
36. Німецьке Відродження: гуманістична традиція у філософії та мистецтві.
37. Світ і модель часу в новій культурі.
38. Людина в культурі бароко.
39. Образ світу в бароковій культурі.
40. Людина в культурі українського бароко.

41. Світ в українському бароко.
42. Культура рококо. Ідеал людини в ній.
43. Класицизм. Концепція людини в ньому.
44. Концепція людини і світу в українському романтизмі.
45. Реалізм як відображення світосприймання ХІХ ст.
46. Суб'єктивізм в культурі кінця ХІХ ст.
47. Імпресіонізм як світобачення.
48. Постімпресіонізм як світобачення.
49. Соціальний хронотоп новітньої культури.
50. Модерністська модель світу.
51. Постмодерністська модель світу.
52. Людина в новітній культурі.
53. Риси тоталітарної культури.
54. Культура ХХ ст. Абстракціонізм як світобачення.
55. Культура ХХ ст. Сюрреалізм як світобачення.
56. Потік свідомості як художній дискурс новітньої культури.
57. Людина і світ в експресіонізмі.
58. Буття людини в концепції екзистенціалізму.
59. Концепція людини в поп-арті.
60. Концептуалізм як модель інформаційного суспільства

ПОЛІТИКА КУРСУ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Політика курсу.

Студент зобов'язаний відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, не запізнюватися, мати відповідний зовнішній вигляд. У разі відсутності через хворобу надати відповідну довідку. Пропущені заняття відпрацьовувати у визначений викладачем час. Студент повинен старанно виконувати завдання, брати активну участь в навчальному процесі.

Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності студентами передбачає:

- ✓ Самостійне виконання навчальних завдань, завдань

поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- ✓ Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- ✓ Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- ✓ Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні підручники:

1. Введение в культурологию. / Под ред. Е.В. Попова. - М., 1995.
2. Історія світової культури: Навч. посібник. / Кер. авт. кол. Л.Т.Левчук. -3-є вид. - К.: Либідь, 2000.
3. Культура українського народу. - К., 1994.
4. Культурологія ХХ в.: в 2-х т. / Подред. А.Я. Левит.-СПб, 1997-1998.
5. Меднікова Г.С. Українська і зарубіжна культура ХХ ст. - К., 2002.
6. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. - К., 2000.
7. Полікарпов В. Лекції з історії світової культури. - К., 1999.
8. Попович М. Нарис історії культури України. - К., 1998.
9. Розин В. Культурологія. - Москва, 1999.
10. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. / За ред. А.К.Бичко, - К., 1994.
11. Українська та зарубіжна культура. / За ред. М.Заковича. - К., 2002.
12. Українська культура: лекції. / За ред. Дмитра Антоновича. - К., 1993.
13. Українська художня культура: Навч. посібник. - К., 1996.
14. Чмихов М. Давня культура. - К., 1994.
15. Шевчук О.Л. Українська та зарубіжна культура. - К., 2002.

16. Мифы народов мира. Энциклопедия. - Т. 1. А-К. - М., 1980; Т. 2. Л-Я. - М., 1982. Изд.2-е: - М., 1987, 1988.
17. Словник античної міфології. / За ред. І.Я.Козовика, О.Д.Пономаріва. - К., 1989.
18. 100 найвідоміших образів української міфології. - К., 2002.
19. Энциклопедический словарь по культурологии. - Москва, 1997.

Додаткова література:

20. Аверинцев С.С. Поэтика ранневизантийской литературы. - Москва, 1977.
21. Аверинцев С.С. Византия и Русь. // Новый мир. -1988. № 7, 9.
22. Аверинцев С.С. Судьбы европейской культурной традиции в эпоху перехода от Античности к Средневековью. // Из истории культуры Средних веков и Возрождения. - Москва, 1976.
23. Алпатов М.В. Художественные проблемы Итальянского Возрождения. - Москва, 1976.
24. Андреев А.А. Искусство, культура, сверхкультура. - М., 1991.
25. Античность как тип культуры. - Москва, 1988.
26. Антонова Е. Очерки культуры древних землевладельцев Передней й Средней Азии. - Москва, 1984.
27. Афанасьева В. Искусство Древнего Востока. - Москва, 1977.
28. Баткин Л.М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. 2-е изд. - Москва, 1989.
29. Бенеш Р. Искусство Северного Возрождения. - Москва, 1973.
30. Бернсон Б. Живописцы Итальянского Возрождения. - Москва, 1965.
31. Білецький А.О. Міфологія і міфи античного світу. // Словник античної міфології. - К., 1989.
32. Боннар А. Греческая цивилизация: В 2 т. - Москва, 1991.
33. Боровський Я.Є. Світогляд давніх киян. - К., 1992.
34. Брук Кристофер. Возрождение XII века. // Богословие в культуре средневековья. — К., 1992.
35. Бычков В.В. Византийская эстетика: теоретические проблемы. - Москва, 1977.

36. Вазари Д. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей й зодчих. - Москва, 1956-1971. - Т.1-5.
37. Вайнтруб И.В. Священные лики цивилизации. - К., 2001.
38. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. - різні роки видання 1956-2005.
39. Вейнберг И. Человек в культуре Ближнего Востока. - Москва, 1986.
40. Виндельбандт В. Философия культуры. - М., 1994.
41. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. - Москва, 1988.
42. Виппер Б.Р. Искусство Древней Греции. - Москва, 1972.
43. Всеобщая история искусств: В 6 т. - Москва, 1960. -Т.2 Кн.1.
44. Гачев Г. Национальные образы мира. - Москва, 1995.
45. Григорович В.Б. Великие музканты Западной Европы: Бах, Гайдн, Моцарт, Бетховен. - Москва, 1982.
46. Григорьева Т.П. Японская художественная традиция. - М., 1979.
47. Гринченко Г. Хрестоматия по истории мировой культуры. - Москва, 1998.
48. Гуревич А..Я. Категории средневековой культуры. - Москва, 1984.
49. Древние цивилизации. - М., 1989. - Гл. 3, 4, 7, 12, 14.
50. Западноевропейская художественная культура XVIII в. - Москва, 1980.
51. Історія українського мистецтва: У 6 т. - К., 1967.
52. Історія української літератури: У 2 т. - К., 1988.
53. Історія української музики: У 6 т.-К., 1990.
54. Каптерева Т.П. Искусство Испании: Очерки. - Москва, 1989.
55. Карсавин Л.П. Культура средних веков. - К., 1995.
56. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-30-х років: соціальний портрет та історична доля. - К., 1993.
57. Касьянов Г. Українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. - К., 1995.
58. Ключков И. Духовная культура Вавилонии: человек, судьба, время. - Москва, 1983.

59. Крымский С., Парахонский Б., Мейзерский В. Эпистемология культуры. - К., 1993.
60. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. - Москва, 1990.
61. Кууси П. Этот человеческий мир. - Москва, 1988.
62. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. - Москва, 1992.
63. Левек П. Эллинистический мир. - Москва, 1989.
64. Лихачева В.Д. Искусство Византии IV-VV вв. - Москва, 1986.
65. Лотман Ю. Феномен культуры. //Семиотика культуры: Труды по знаковым системам. Вып. 10. -Тарту, 1978.
66. Макаров А. Світло українського барокко. — К., 1994.
67. Маланюк Є. Книга спостережень. -К., 1996.
68. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. // Дніпро. - 1991. - №1. - С. 146-177.
69. Массон В.М. Первые цивилизации. - Ленинград, 1989.
70. Матье М. Искусство Древнего Египта. - Москва, 1970.
71. Медведев И.П. Византийский гуманизм XIV-XV вв. – Л., 1976.
72. Межуев В.Н. Культура и история. - Москва, 1977.
73. Мид М. Культура и мир детства. - Москва, 1988.
74. Мойсеїв І. Храм української культури. - К., 1995.
75. Момджян Х.Н. Французское Просвещение XVIII века. - Москва, 1983.
76. Нарский И. Западноевропейская философия XIX века. - Москва, 1976.
77. Неупокоева Й. Общие черты европейского романтизма и своеобразие его национальных путей. //Европейский романтизм. - Москва, 1973.
78. Петров М. К. Язык, знак, культура. - М.,1991.
79. Підлісна Г.Н. Світ античної літератури. - К., 1981.
80. Попович М.В. Мироззрение древних славян. - К., 1985.
81. Ревуненкова Н.Ф. Ренесансное свободомыслие и идеология Реформации. - Москва, 1988.
82. Рыбаков Б. Язичество Древней Руси. - Москва, 1988.

83. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. // Теорія літератури. - К., 2002.
84. Самосознание европейской культуры XX века. – М., 1991.
85. Тейлор З.В. Первобытная культура. - Москва, 1989.
86. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. - Москва, 1987.
87. Тойнби А. Постигание истории. - М., 1992.
88. Удальцова З.В. Византийская культура. - М., 1988.
89. Уколова В.И. Античное наследие и культура раннего средневековья. - Москва, 1988.
90. Феномен української культури. - К., 1996.
91. Философия и искусство модернизма. - Москва, 1980.
92. Философия культуры. Становление и развитие. // Под ред. М.Кагана. -СПб., 1998.
93. Фрезер Дж. Золотая ветвь: исследование магии и религии, - Москва, 1980. Вып. 1-4.
94. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. - М., 1992.
95. Фрейд З. Тотем и табу. - М.,1997.
96. Хейзинга И. Номо... Опыт исследования игрового элемента в культуре. - Москва, 1993.
97. Хижняк З.І. Києво-Могилянська Академія. - К., 1984.
98. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом // Вісник АН України. -1991.-№12
99. Шетер И. Романтизм: предистория и периодизация // Европейский романтизм. - Москва, 1973.
100. Шпенглер О. Закат Европы. - М., 1992.
101. Эрвин Панофский. Готическая архитектура и схоластика // Богословие в культуре средневековья. - К., 1992.
102. Юдкін І. Східно-західні взаємини української культури // Українознавство в розбудові держави. - Кн. 1. - К., 1994.
103. Ясперс К. Осень Средневековья. - Москва, 1988.